

Barnick H. 1973 *L'influence des sports d'hiver sur l'environnement*. *Naturope*, 17: 23—25.

Bell K. L., Bliss L. C. 1973 *Alpine disturbance studies: Olympic National Park*. *Biol. Conserv.*, 5, 1: 25—32.

Bugan M. 1972 *Vplyv majstrovstiev sveta v lyžovaní na tatransku prírodu vo svetle potrieb a tendencií vzťahu moderneho človeka k prírode*. *Čs. ochr. príro.* 13: 41—64.

Environmental quality. The third annual report... 1972 Washington US Govern. Print. Office.

Michalik S. 1972 *Synantropizacja szaty roślinnej na terenach chronionych w świetle nowych poglądów na rezerwatową ochronę przyrody*. *Wszechświat*, 7/8: 181—186.

Monkhouse P. 1974 *The 12 000 000 in Peak*. *National Park Geogr. Magaz.* 46, 7: 332—336.

Synantropizacja szaty roślinnej w parkach narodowych i rezerwach przyrody, pod red. J. B. Falińskiego 1972. Materiały z sympozjum w Białowieży *Phytocoenosis*, v. 1, 4.

Sprincova S. 1972 *Tourism: one of the reasons for the devastation of the environment*. *Inter. Geogr. Congress*, 1: 671—672.

Taylor R. 1972 *No vacancy in the wilderness*. *Sierra Club Bull.*, 57, 9: 5—8.

*Pomnikowe drzewa olszy czarnej *Alnus glutinosa**

Olsza czarna *Alnus glutinosa* (L.) Gaertn. jest pospolitym, rodzimym gatunkiem drzewa, chociaż zajmuje tylko około 3% ogólnej powierzchni leśnej. Są jednak rejony, w których udział jej dochodzi do 15% np. w północnowschodniej części kraju (Tyszkiewicz 1963). Zbiorowe występowanie olszy czarnej związane jest z trzema zespołami roślinnymi: olesami, łęgami i wilgotnymi łąkami. Olsza czarna jest gatunkiem niezastąpionym w zagospodarowaniu niskich torfowisk i terenów o nadmiernym uwilgotnieniu gleby, a w świetle nowych badań także w zagospodarowaniu terenów przemysłowych, dzięki dużej odporności na gazy zawarte w powietrzu i zdolności wiązania wolnego azotu (Mejnartowicz 1972). Również zastosowanie drewna olszowego dla różnych celów staje się w ciągu ostatnich lat coraz większe. Ze względu na interesujący pokrój i świeżą zieleń młodych liści olsza znajdowała także zastosowanie w architekturze terenów zieleni, zwłaszcza w parkach, gdzie sadzona była w miejscach najbardziej wilgotnych. Ładnie wyglądają drzewa olszy czarnej rosnące grupowo, rzędowo nad wodami lub pojedynczo w krajobrazie otwartym.

Olsza czarna wykształca pień prosty, mało zbieżysty, dobrze oczyszczający się, tworzący wyraźną oś aż do wierzchołka (ryc. 1 i 2). Korona olszy czarnej jest dość rzadka, z gałęziami cienkimi, wzniesionymi ku górze, w młodości owalnie jajowata, u drzew starszych przyjmuje w górze zarys spłaszczony. Kora początkowo jest gładka, ciemno szara, później spękana, prawie czarna.

Olsza czarna należy do drzew charakteryzujących się znaczną zmiennością, co jest związane ze zróżnicowanymi warunkami przyrodniczo-klimatycznymi na ogromnych obszarach jej zasięgu. W Polsce badania zmienności populacji *Alnus glutinosa* przeprowadził Mejnartowicz (1972). Olsza ta tworzy również naturalne mieszańce z olszą szarą *Alnus incana* (Callier 1918, Lundman 1948, Kobendza 1956, Czekałski 1972) charakteryzujące się zwłaszcza zróżnicowaną wielkością i kształtem liści, korą oraz zwiększonym przyrostem. Z terenu Polski opisano olszę czarną o płatowo odstającej martwicy korkowej *Alnus glutinosa* (L.) Gaertn. f. *corticiformis* Molski (Molski 1960, Sokołowski 1960, 1967, Czekałski 1976).

Olsza czarna tworzy drzewa 25 do 30 m wysokości, często o znacznej grubości pnia. Dotychczas rzadko zwracano uwagę na okazałe drzewa olszy, dlatego gatunek ten posiada bardzo mało okazów zarejestrowanych jako pomniki przyrody. Wynika to zapewne z niedoceniania oraz nieinteresowania się tym gatunkiem drzewa przez większość przyrodników.

Z przeglądu obszernej literatury dendrologicznej i florystycznej dowiadujemy się, że pomnikowe drzewa olszy czarnej zarejestrowano w byłym województwie poznańskim: 19 okazów (Szafrań 1958, Iwanowski i in. 1966) oraz w Gorzowie Wielkopolskim: 1 okaz o obwodzie 250 cm i 25 m wysokości (Misiewicz 1969). Nie są to oczywiście wszystkie zarejestrowane pomnikowe drzewa olszy czarnej w kraju, ale w porównaniu z wieloma innymi gatunkami drzew jest ich i tak bardzo mało.

W załączonym wykazie (tab. 1) opracowanym na podstawie powojennej literatury dendrologicznej, począwszy od roku 1952 i częściowo obserwacji własnych figuruje 101 drzew olszy czarnej proponowanych do uznania za pomniki przyrody. Za podstawę kwalifikacji przyjęto średnicę pnia wynoszącą 70 cm (czyli 220 cm obwodu), a więc taką samą jak dla klonu pospolitego i jaworu, osiki i brzozy brodawkowatej i omszonej oraz wiązów. Niemal wszystkie okazałe drzewa olszy czarnej zamieszczone w wykazie występują w parkach wiejskich (ryc. 2). W lasach, ze względu na eksploatacyjny charakter gospodarki, olsza czarna, mimo iż należy do drzew szybko rosnących, nie może osiągnąć większych rozmiarów.

Z tabeli wynika, że najgrubsza olsza czarna posiadająca 450 cm obwodu pnia w pierśnicy występuje w parku wiejskim w Złakowie w województwie śląskim. Na drugim miejscu znajduje się olsza o obwo-

Ryc. 1. Fragment pnia okazałej olszy czarnej o obwodzie 340 cm w Niemodlinie (województwo opolskie). — Part of the trunk of a spectacular black alder measuring 340 cm girth at breast height growing at Niemodlin (province of Opole). Fot. M. Dziurla

Tabela 1. Wykaz drzew olszy czarnej *Alnus glutinosa* proponowanych do uznania za pomniki przyrody (zr. — pień zrośnięty)

Województwo i miejscowość	Obwód cm	Wysokość m	Miejsce występowania i źródło
1	2	3	4
woj. szczecińskie Zabów	275	28	park (Czekalski 1970)
woj. koszalińskie Nosowo	420; 400 zr. z 2 pni; 335; 325; 2×310; 292; 285; 270; 2× 250; 237; 210 255; 250; 200 300	18—30	park i teren nad rzeką Radew (Czekalski 1979 ined.)
Parsowo	300	30	park (Czekalski 1979 ined.)
Stępień	301	—	park (Kownas, Sienicka 1965)
woj. słupskie Dąbki	301	—	posesja E. Szymczyka (Strojny 1975)
Złakowo	450	—	park (Kownas, Sienicka 1965)
woj. gdańskie Godętowo	380; 300	—	park (Sienicka, Kownas 1968)
Oliwa	290	27	park im. A. Mickiewicza (Pacy- niak 1966)

1	2	3	4
woj. gorzowskie Drawno	240	18	przy budynku stancyi wodnej PTTK (Pacyniak 1964)
Drawnik	310	24	na prawym brzegu Drawy za mo- stem (Pacyniak 1964)
woj. zielonogórskie Bełcın	222; 220	25	park (Czekalski, Wilk 1977)
Gościeszyn	520 zr. z 3 pni; 360; 340; 265; 260; 236 i 225 okaz o 2 pniach; 4×230; 225; 220; 2×200; 225 i 170 okaz o 2 pniach	18—30	park (Czekalski, Wilk 1977)
Iłowa Żagańska	298	27	park (Browicz, Bugała 1952)
Laski	339	30	park (Browicz, Bugała 1952)
Sulechów	268; 257	25	łąka za ulicą Okrężną (Czekal- ski 1979 ined.)
Wielka Wieś	220	25	park (Czekalski, Wilk 1977)
Wolsztyn	390 zr. z 2 pni; 350; 335 zr. z 2 pni; 320 zr. z 2 pni; 295; 290; 288; 250; 247; 2×245; 2×240; 2×237; 2×235; 225; 2×220	18—30	park (Czekalski, Wilk 1977)
Zatonie	426, 290, 266	do 30	park (Browicz, Bugała 1952)

1	2	3	4
woj. poznańskie			
Cieśle	292; 280; 250; 220	20—25	park (Czekalski 1978)
Dąbrówka	280	30	park (Czekalski 1970 b)
Łękno	400	25	park (K. Bojarczuk, T. Bojarczuk 1973)
Niepruszewo	309; 222	25	park (Czekalski 1978)
woj. leszczyńskie			
Kamieniec	275	—	park (Ołtuszewski 1957)
Paręczewo	280	—	park (Ołtuszewski 1957)
Sokołowie	280; 250	—	park (Ołtuszewski 1957)
Sępów	350	—	park (Ołtuszewski 1957)
Ujazd	270; 250	—	park (Ołtuszewski 1957)
woj. skierniewickie			
Skierniewice	255	30	park (Czekalski, Szymański 1972)
woj. łódzkie			
Męcka Wola	253; 248	—	park (Mowszowicz i inni 1971)
Tubażyn	260	—	park (Mowszowicz i inni 1971)
woj. wrocławskie			
Milicz	376	25	park (Czekalski 1975 ined.)
woj. opolskie			
Dobra	350; 315; 305; 295; 280; 280 i 230 okaz o 2 pn. 2×275, 265, 250	30 i więcej	park (Czekalski 1978 ined.)

1	2	3	4
Niemodlin woj. katowickie Pszczyna	340	ponad 30	przy drodze do Szczepanowic (Czekalski 1978 ined.)
Razem	265	30	park (Wojterski 1955)
	101		

Ryc. 2. Okazała olsza czarna w parku w Miliczu (województwo wrocławskie). — Δ spectacular black alder growing in the park at Milicz (province of Wrocław). Fot. M. Czekański

dzie 426 cm w Zatoniu w województwie zielonogórskim. Obwód 420 cm osiągnęło drzewo w Nosowie w województwie koszalińskim, a 400 cm okaz w Łęknie w województwie poznańskim. 26 okazów posiada obwód ponad 300 cm. Wysokość tych drzew nierzadko przekracza 30 m. Oglądane z daleka przypominają z pokroju dęby. Okaz w Niemodlinie w województwie opolskim o obwodzie 340 cm i wysokości ponad 30 m posiada wspaniałą kolumnowy pień oczyszczony do wysokości 15 m (ryc. 1). Podobnie monumentalny wygląd mają drzewa w Hłowej Żagańskiej w województwie zielonogórskim i w Dobrej w województwie opolskim.

Przedstawione przykłady świadczą, iż olsza czarna może osiągnąć znaczne rozmiary, dlatego w pracach terenowych warto zwrócić większą uwagę na ten gatunek drzewa i objąć indywidualną ochroną więcej jego okazów.

Cytowane piśmiennictwo zarówno w artykule jak i w załączonej tabeli 1 znajduje się u autora artykułu oraz w redakcji dwumiesięcznika *Chrońmy przyrodę ojczystą*.

Mieczysław Czekalski